

AFRIKAI SZÓCIKKEK SZERKESZTÉSE KÖZBEN

SOMOGYI Gyula

Az 1970 óta megjelenő, jelenleg előrelátható terjedelmének kb. 60%-án túljutott Világirodalmi Lexikon kiadási tervezetében, ellentétben más modern lexikonokkal, figyelembe vették az ún. „egzotikus” irodalmakat. Így pl. eredetileg szerkesztési alapelv volt, hogy minden önálló állam, vagy akár fontosabb függő terület irodalma összefoglaló cikket kapjon. Akit pedig mint fontosabb írókat e cikkek megemlítenek, kapjon önálló címszót. E törekvésnek ellentmondott az a tény, hogy a fejlődőnek nevezett országok irodalmi életéről Magyarországon alig áll rendelkezésre adat. A központi címszójegyzék összeállításánál egyeztetették számos külföldi lexikon címszólistáját, igyekeztek felderíteni minden irodalom esetében, vagyis az ógörögötől az eszperantóig a magyar fordításokat.

Ami a fekete-afrikai írókat illeti, a külföldi lexikonokban igencsak kevesen szerepelnek, és az ő személyük általában megegyezik azokéval, akiktől valamit magyarra fordítottak. Noha a lexikon szerkesztésének ma is hangoztatott célja a minél teljesebb, a szószerinti értelemben vett világirodalmi ismeretterjesztés, ennek határt szab az a tény, hogy egyelőre az európai és az amerikai kontinens irodalma – legalábbis a magyar lexikonhasználónak – fontosabb pl. a fekete-afrikainál vagy délkelet-ázsiaianál. Így az anyag mindenkori szerkesztője választhat: csendes rezignációval vagy élénk tiltakozással fogadja-e felettesei azon döntését, hogy a soron következő betűk megszerkesztett cikkeinek erős kisebbsége kimarad a nyomdába menő anyagból. Ez azt jelenti, hogy olyan személyek maradnak ki, akik, legalábbis első pillantásra élő, tehát még nagyszerű újdonságok alkotására is képes írók lehetnek, és akikről igen-igen nehezen lehet adatokat szerezni, azaz menjen veszendőbe a szerzők, főmunkatársak és a szakszerkesztő munkája? Sajnos a szerkesztőségnek nincsen birtokában olyan korszerű forrásmű, amely a maga valóságában, tehát a sokáig divatos túlságosan pozitív beállításon túlmenve ábrázolja a fekete-afrikai országok irodalmait. Akit a rendelkezésre álló kiadványok mint írókat említenek, nem biztos, hogy tényleg az-e. Ugyanakkor a lassú szerkesztési és nyomdai munkálatok miatt az eddig megjelent anyag jó része elavult, vagy mondhatnánk úgy is, hogy a megjelenéskor még nem számított elavultnak, noha már akkor is az volt. Az 1960-as évek végén, amikor a legtöbb, a munkatársak által is használt forrásmunkát összeállították, e könyvek

szerzői, hasonlóan a mára már megváltozott felfogáshoz, irreális reményeket fűztek a függetlenségüket elnyert fekete-afrikai országokhoz. Így tehát, ha egy fiatal afrikai állam polgára akárhol megjelentetett egy 20 oldalas füzetkét önnön zöngeményeivel, a nagyszámú önjelölt „harmadik világszakértő” körében rögtön nagy költőnek számított, ezáltal érdekes közelségbe kerülve a 200 évvel ezelőtti ifjú német Sturm und Drang követőkhöz, akik számára egy mű szerzője, tekintet nélkül alkotása minőségére, zseni volt. – A kijózanodás azért az Afrikával szemben táplált vágyálmokból itt is bekövetkezett. Ezzel Magyarországon is tisztában kell lennünk, a Világirodalmi Lexikont illetően a szerkesztőnek tehát tisztában kell lennie azzal, megéri-e egy afrikai személyiség a szerkesztés fáradságait. A szerkesztőnek döntenie kell, próbálja-e felfrissíteni a cikk adatait, avagy már ő hagyja-e ki a lexikon anyagából az illetőt, mint irodalmi jelentőség nélküli műkedvelőt, vagy mint pl. a négritude régen sutba dobott eszméjéhez ragaszkodó, továbbfejlődésre képtelen „kövületet”. A szerkesztő nem hagyhatja lezárva egy olyan író munkásságát, akiről annyi az érdemi megállapítás, hogy „...költészetével a gyarmati kizsákmányolás elleni harcra biztatja honfitársait”. A fekete-afrikai irodalmak egy bizonyos tekintetben egyedül állnak a lexikon teljes anyagában: más területekkel ellentétben az írott irodalom itt csak néhány évtizedes múltra tekinthet vissza, tehát a személyi címszavak döntő többsége kortársakról szól.

Messzire és e hozzászólás keretén túlmenő terjedelemhez vezetne annak beható vizsgálata, mi a jobb: az angol, francia, portugál gyarmati uralom vagy Aminé, Bokassáé, Nguemáé, illetve hogy a klasszikus gyarmatosítás (ami végsősoron az afrikai irodalmak egyik központi témája) mennyire felelős a mai katasztrófális politikai és gazdasági állapotokért.

A ma alkotó személyekhez visszatérve meg kell említenem a *World Literature Today* c. amerikai folyóiratot, amely legalább rendszeresen közöl afrikai írók műveiről írt recenziókat. Akinek munkásságát itt megemlítik, illetve akit a legújabb általános és szaklexikonok számon tartanak, véleményem szerint feltétlenül megérdemli, hogy a Világirodalmi Lexikon is megemlékezzen írói munkásságáról.

Arról a tényről is szólnunk kell, kinek készül a VIL afrikai anyaga. Magyarországon nem volt és belátható ideig nem lesz afrikanisztikai egyetemi képzés. Így ezen a téren nem lehet az egyetemi hallgatóknak szóló segítséggel indokolni az olyan nagy terjedelmet, mint amit az arab, a szanszkrit, a török vagy az izlandi irodalom kap. A cikkírás és lektorálás más szakterületek művelőinek hobby munkája volt és marad. A kiadói szerkesztőre is ez vonatkozik, csak hogy neki még más területek szerkesztését is el kell végeznie. A főszerkesztő és a felelős szerkesztő ugyan kiváló szakember, de egyiküknek sincs fogalma (a szakszerkesztővel egyetemben) a fekete-afrikai irodalmakról. Általános lexikonszerkesztői tapasztalat azonban van, és a kevésbé ismert vagy

„egzotikus” irodalmak esetében is nagy valószínűséggel meg lehet állapítani egy író jelentőségét vagy jelentéktelenségét. Így ez a tapasztalat, és a közvetlenül ide nem kapcsolódó konkrét információk is sokat segítenek, pl. nem kell ahhoz az afrikai irodalmakhoz érteni, hogy ki tudjunk szűrni olyan tárgyi tévedéseket, mint hogy a Harvard Egyetem New Yorkban van, Kenya nem volt francia gyarmat, avagy hogy ostrich angolul nem osztrigát jelent, hanem struccot. Saját rövid tapasztalatomból azt mondhatom, hogy a szerkesztő kísérelje figyelemmel az afrikai politikai eseményeket, és a politikai változásokat vegye figyelembe a személyi vagy az országcikkek szerkesztésénél.

Más a helyzet az afrikaiak hagyományos folklórával, ill. az afrikai nyelveken írt modern irodalmi alkotásokkal. A folklór területén sokkal több forrásra támaszkodhatnak a szerzők, hiszen az Afrika-utazók, misszionáriusok igen sok anyagot gyűjtöttek. Nem lehet azonban a VII-ben aránytalanul felduzzasztani az afrikai népek költészetét, mert pl. az indiánokét egyetlen címszó képviseli, az európai népköltészetéről önálló címszók egyáltalán nincsenek, az ázsiai pedig igen kis terjedelmet kap. Így a szerkesztőre a lényegi információk meghagyásával a húzás rendkívül nehéz feladata hárul. Feltétlenül ki kell emelnie az afrikai nyelveken történő első irodalmi kísérleteket, de nem szabad hurra-optimizmusba esnie. A 70-es évek változásaival és hangsúlyeltolódásaival az írók egyelőre nem néztek szembe, és talán nem alaptalan az a gyanú, hogy az afrikai irodalmak gyors fejlődése megtorpant.

Összegezve mégis optimista vagyok. Az R betűtől kezdve még sok a fontos címszó. Új információkat gyűjthetünk fontos személyiségek (Soyinka, Senghor) működéséről, irodalmilag és gazdaságilag komolyan veendő országok (Szenegál, Zimbabwe) kulturális életéről. Noha áttörő minőségi vagy akár mennyiségi változás a magyar-afrikai kulturális, politikai vagy gazdasági kapcsolatban nem várható, a kislétszámú szerzőgárda valóban lelkesen végzi munkáját, és a lelkesedést a sajnálatosan csekély honorárium sem tudja eloszlatni. Nem esem túlzásba, ha azt állítom, hogy a fekete-afrikai irodalom szerkesztési szempontból az egyik legkevésbé problematikus terület.